

תכנית הלימודים בתנ"ך

הקניית מיומנויות בלימוד

מבוא

"אשרי האיש

אשר לא הלך בעצת רשעים

ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב

כי אם בתורת ה' חפצו

ובתורתו יהגה יומם ולילה

והיה כעץ שתול על פלגי מים

אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול

וכל אשר יעשה יצליח"

"מתחילה היא נקראת תורה ה' ומשעמל בה היא נעשית תורתו"

(תהלים פרק א פס' א-ב, ורש"י)

עיקרו של הלימוד בבית הספר היסודי הוא העברת מסורת ישראל סבא מדור לדור. במסגרת זו מוקדשות שעות רבות ללימוד ספרי תורה ונביאים.

שלוש מטרות ללימוד זה:

1. הקניית האהבה לתורה
2. הקניית התוכן של התנ"ך - ידיעות והערכים
3. הקניית היכולת ללמוד

מסמך זה עוסק במטרה השלישית – הקניית היכולת ללמוד בספר באופן עצמאי, לגדל תלמיד חכם ששערי הלימוד פתוחים בפניו. בשביל שהתלמיד יגיע בבגרותו למטרה זו אנו נדרשים להתחיל ולהניח את היסודות לכך כבר בבית הספר היסודי. עלינו להרגיל את התלמידים בצורה מובנית מגיל צעיר, בפיתוח יכולות הלימוד בתורה. כך נקנה לתלמידים מעבר לידיעות ולערכים העולים מכל פרק ופרק, גם את הרצון והיכולת להמשיך וללמוד תורה. "לא ימוש ספר התורה הזה מפִּיךָ והגית בו יומם ולילה!"

10 המיומנויות הנדרשות בבית הספר היסודי:

1. קריאה מדויקת מוטעמת ומונגגת
2. פענוח מילים וביטויים והקניית אוצר מילים
3. זיהוי נושא והגדרתו
4. ביסוס התוכן בפסוקים וציון מקורות
5. אפיון דמויות והכרת פועלם
6. בקיאות והתמצאות כללית
7. שאלת שאלות
8. השוואה והבחנה
9. שימוש בפירוש רש"י
10. שימוש במפת ארץ ישראל

המיומנות היא יכולת מתפתחת, ואפשר לעסוק כמעט בכל מיומנות בכל גיל - ברמה מתאימה. הדרך צריכה להיעשות בצורה מדודה מאד. בתחילת הלימוד (חומש בראשית, כיתות א-ב) איננו מדגישים את מרכיב המיומנויות בלימוד. מכיתה ג והלאה אנו מתחילים בצעדים ראשונים בהם התלמידים נשאלים בתוך השיעור, או בתרגול, שאלות הנוגעות למיומנות. השימוש בפירוש רש"י מתחיל בכיתה ד. גם השימוש במפה מתחיל בכיתה ד. רשימת 10 המיומנויות הן מכלול יכולות שעמן יוצא התלמיד מבית הספר היסודי בסוף כיתה ו. אנו מצפים כי התלמיד ירכוש את המיומנויות הללו באופן בסיסי וברמה התואמת את כיתה ו. על בסיס זה ימשיך התלמיד להתפתח בלימודיו בחטיבה ובתיכון.

עקרונות כלליים בהקניית מיומנות:

בכל יחידה ישנם פרטים רבים בהן אפשר לתרגל מיומנות. המורה צריך לוודא כי נשמר יחס נכון בין העיסוק בתוכן – (ידע וערכים) לבין העיסוק במיומנות. לימוד המיומנות נלווה לשיעור ומשרת את הקניית התוכן, ולא ההפך.

על מנת לשמר יחס זה כדאי לשים לב לשלשה דברים:

1. חלוקת הזמן - אין להכביד או להעמיס בהקניית מיומנות. זהו חלק נלווה לשיעור ודי לעסוק בו בנקודה אחת או שתיים בשיעור. גם בדפי עבודה ובמטלות הבית, אין להפוך את העיסוק במיומנות לעיקר. תרגול המיומנות הוא חשוב מאד, ויש לתת לו את המקום כשם שנותנים מקום למרכיבים האחרים בלימוד: פיתוח הערכים, המחשה, הפעלה, וכו'.
2. בחירת הפרטים – בכל יחידה ניתן לבחור פרטים רבים שבאמצעותם נתרגל מיומנות. חשוב להשתדל לבחור פרט משמעותי בלימוד, שהעיסוק בו יהווה חוליה המסייעת להבנת התוכן המרכזי.

גילוי "חוליה חסרה" להשלמת התוכן ולהבנתו, יכולה בהחלט להיות אתגר נעים וחוויתי לתלמידים. ובכלל, לימוד/גילוי עצמאי היא חוליה חשובה בשיעור, שיכולה להיות משמעותית וחוויתית מאד לתלמיד.

3. הקפדה על רמה מתאימה - תמיד נבחר להקנות מיומנות באמצעות משימה המתאימה לרמת התלמיד. מתן משימה מעבר לרמת התלמיד תלאה את התלמיד ותעכב את הלימוד. מתן משימה הנמוכה מרמת התלמיד איננה מפתחת יכולת.

שלבי ההקניה של מיומנות

הקניית מיומנות היא תהליך הדרגתי. התהליך מתחיל בכיתות הראשונות בשלב פאסיבי, בו המורה מדגים את השימוש במיומנות תוך כדי הלימוד.

לאחר מכן מתחיל התהליך האקטיבי ברכישת המיומנות. השלב האקטיבי מורכב מלמידה ומהתנסות, ולאחר מכן מהמשגה ויישום.

בדרך כלל הנחינו כי בכיתות א-ב המורה ידגים, ובכיתה ג יתרחש המעבר לשלב האקטיבי:

מתן מטלה/משימה עצמאית - מיומנות היא אופן חשיבה, מעין "מפתח", שבאמצעות השימוש בו מצליח התלמיד להפוך מ"אינו יודע" ל"יודע" על ידי התנסות, תהיה והסקה עצמאית, ומבלי שהמורה גילה לו את התשובה. על מנת לזמן לתלמיד עיסוק במיומנות על המורה להקפיד כי התלמיד ניצב בעצמו בפני השאלה.

בשלב זה על המורה להימנע מלומר לתלמיד את התוכן. בהקניית מיומנות המורה מדריך את התלמיד בדרך לגילוי עצמאי של התשובה – ביאור המילה, הגדרת הנושא או מרכיבי השוואה. התלמיד ישהה בשלב בו הוא מנסה להגיע לתשובה בכוחות עצמו. המטלה איננה צריכה להיות ארוכה. היא יכולה להיות שאלה קצרה מאד בתוך שיעור (לדוגמה: "מה לדעתכם פירוש המילה הזו?") או משימה קצרה במחברת.

הכוונה – בהתמודדות עם המטלה התלמיד מעלה שיקולי דעת, אפשרויות שונות – נכונות, חלקיות או שגויות. המורה יכול להכווין את התלמיד ולסייע לו כיצד יוכל לגלות את התשובה – הסבת תשומת הלב לפרטים מסוימים, מיקוד התלמיד, וחידוד דרכים להגעה לתשובה הנכונה.

המשגה – כיצד גילינו את התשובה? נגדיר זאת בקצרה על מנת נוכל להשתמש בכך בפעם הבאה כאשר ניתקל בדבר דומה (כגון - שמנו לב לפסוק פתיחה וסיום להגדרת הנושא, השתמשנו במשפחת מילים כדי לבאר מילה וכיו"ב).

בדפים הבאים נציג את 10 המיומנויות בתנ"ך תוך מתן כלים ודוגמאות לשימוש בשיעור.